

Antropologické pochopenie viery a kultúry.

Niekoľko myšlienok pre kresťanov

Jack M. Schultz, Ph.D.

Concordia University—Irvine

February 1, 2004

EBF UK Bratislava

2. marca 2004

(Preložil: Michal Valčo)

Abstrakt

Vyjadrenie viery, alebo náboženstva, nie je obyčajným duchovným podujatím. V náboženstve je vždy rozhodujúcim spôsobom prítomný aj ľudský aspekt. Viera je vždy vyjadrená v rámci daného kultúrneho kontextu a tento kontext ovplyvňuje jej vyjadrenie. V tejto svojej prednáške preskúvam spôsob, akým antropológia náboženstva môže túto skutočnosť využiť a prispieť tak k zodpovedaniu otázky: Ako môžeme túto skutočnosť využiť my, ktorí stojíme v službe komunikácie evanjelia a ako sa môžeme naučiť stať sa lepšími komunikátormi evanjelia a nielen komunikátormi svojej vlastnej kultúry?

Úvod

Ja som kresťan a bol som ním počas celej doby, odkedy som mysliacou, seba samého si uvedomujúcou bytosťou. Antropológom som oveľa kratšie. Antropológia je komparatívnym štúdiom ľudskej kultúry a rôznosti. Moja motivácia stať sa antropológom bola čiastočne formovaná mojou kresťanskou vierou. Moje životné skúsenosti boli také, že som bol neustále konfrontovaný s niečím „iným“ – inými kultúrami, inými vierami, inými životnými spôsobmi. Otázky, o ktorých som dúfal, že mi ich antropológia pomôže vyriešiť, sa líšili, ale dve ma neustále provokovali. Tieto otázky sú stredobodom tejto prednášky: Ako môžem efektívnym spôsobom komunikovať evanjelium ľuďom, ktorí sú „iní“? Čím je evanjelium univerzálne (na rozdiel od tých aspektov, ktoré sú kultúrne špecifické)? Antropológia náboženstva ponúka niektoré intelektuálne nástroje, ktoré sú užitočné pri odpovedaní na tieto otázky.

Navrhujem, že existujú minimálne tri dôvody, prečo by mal kresťan využívať antropológiu náboženstva:

- Pomáha nám lepšie pochopiť *individualitu* tých druhých, s ktorými sa chceme podeliť o evanjelium.
- Pomáha nám lepšie pochopiť *kultúrny systém*, v ktorom sa tí druhí nachádzajú.
- Ponúka nám zrkadlo, v ktorom môžeme vidieť naše vlastné kresťanské vyjadrenie.

Každý z týchto troch dôvodov bude rozpracovaný v tejto prednáške.

Antropológia ako prostriedok k pochopeniu jednotlivcov z ostatných tradícií.

Podľa toho, ako Pavol ako kresťan reaguje na veľký misijný príkaz „Choďte, čiňte mi učeníkmi všetky národy...“ (Mt 28:19), môžeme v ňom nájsť odpoveď na otázku, prečo je antropologické porozumenie dôležité. V liste Filipským hovorí: „A za to sa modlím, aby sa vaša láska vždy viac a viac rozhojňovala v pravom poznaní a v každej skúsenosti, aby ste tak boli schopní rozoznávať, čo je hlavné, a boli ste čistí a bez úhony na deň Kristov, naplnení ovocím spravodlivosti skrze Ježiša Krista na slávu a chválu Božiu.“ (F 1:9-11). Podľa týchto slov je poznanie a hĺbka porozumenia vo vzťahu k láske, alebo priam jedným z aspektov lásky. Podľa mňa to znamená (aspoň v istom zmysle), že poznanie druhých, porozumenie toho, ako fungujú ich životy a kultúra, je nevyhnutné na to, aby sa naša láska rozhojňovala. Autentické komunikovanie evanjelia si vyžaduje určitý stupeň vzťahu s tými, ktorí evanjelium prijímajú. Sme povolaní milovať tých druhých. Títo „druhí“ sú skutočnými ľudskými bytosťami. Musia byť, musia sa obliekať, musia niekde bývať. Títo „druhí“ majú mysle plné rozumných myšlienok, robia rozhodnutia na základe vžitých predstáv a hodnôt a podobne ako my, aj oni fungujú vo svete nepreskúmaných predpokladov (unexamined assumptions). Nie sú ani viac ani menej inteligentní, dômyselní, umelecky nadaní, básnickí, kreatívni, milujúci, starostliví, verní, hriešni, zlí, hodní cti, zradní, šľachetní ako sme my. V každej kultúre môžeme nájsť plné spektrum ľudského charakteru. Antropológia nám umožňuje prekonať bariéru etnocentrizmu, aby sme boli schopní vnímať tých druhých ako plnohodnotné ľudské bytosti. Je antropologickou axiómou, že aj vtedy, keď uvažujeme o obrovskej rôznosti ľudských kultúr, uprostred všetkej tej diverzity sme všetci úplne ľudskými. Ako kresťania uznávame, že všetci ľudia sú vo svojej podstate rovnakí: rovnako stvorení, rovnako padlí v hriechu, rovnako vinní, rovnako zatratení, rovnako potrebujúci spásu, rovnako milovaní Bohom, rovnako povolaní k viere v Krista.

Antropológia ako prostriedok k pochopeniu kultúrnych systémov.

Jednotlivci sú situovaní uprostred daných komunit alebo kultúr. Tieto kultúry sú systémami myšlienok a presvedčení, ktoré smerujú naše konanie a interakcie a umožňujú nám interpretovať činy tých druhých. Kultúra je vrstvou ľudského ja. Svojimi kultúrami sme na jednej strane vystrojení a na druhej strane limitovaní. Kultúrny systém je delikátnou rovnováhou množstva súperiácií a spolupracujúcich faktorov. Hoci uznávame, že niektoré aspekty kultúry môžu byť disfunkčné, fungujúca kultúra je určitým integrovaným celkom: zmena v jednej oblasti pravdepodobne zasiahne a ovplyvní zmenu v ostatných oblastiach. Ako tí, ktorí prinášajú evanjelium, sa práve chystáme „narušiť systém“ (evanjelium po mnohých stránkach spôsobuje rozvrat). Je nevyhnutnosťou, aby sme danému systému rozumeli čo najlepšie, aby sme dokázali ovplyvniť len tie oblasti, ktoré majú byť zasiahnuté. Zmena v náboženskom systéme jednotlivca alebo skupiny nie je zmenou, ktorá sa odohráva nezávisle od ostatných faktorov.

Náboženské vyjadrenie je situované. Povedané iným spôsobom: odpoveď viery je vyjadrená v rámci určitého kontextu (špecifického časo-priestorového, sociálneho, historického, kultúrneho kontextu). Toto poznanie je antropológiu aplikované na ktorékoľvek z náboženských vyjadrení – a inak to nie je ani s kresťanstvom. Ako kresťanský antropológ musím aj ja dosvedčiť, že reakcie na evanjelium sú situované. Podľa mňa existuje vnútorné napätie medzi uznaním tejto situovanej povahy náboženstva a univerzálneho nároku Ježišovho evanjelia. Niečo z tohto napätia je prekonané vtedy, keď si uvedomíme konečný prospech antropológického chápania: jeho zrkadlový efekt.

Antropológia ako zrkadlo pre seba-analýzu.

Keď vnímame a chápeme tých druhých, umožňuje nám to pozrieť sa na seba z novej perspektívy. Môžeme začať vnímať vplyv našej vlastnej kultúry na naše životy. Môžeme rozpoznať tie aspekty nášho vlastného náboženstva, ktoré nie sú podstatné, aj keď sú možno nevyhnutné. Môžeme vidieť, že naša vlastná odpoveď viery je zafarbená našim kultúrnym kontextom. Práve tu môžeme začať rozpoznať, ktoré črty našej viery sú univerzálne, na rozdiel od tých, ktoré sú kultúrne špecifické. Komunikácia evanjelia vyžaduje opatrné rozpletenie obmedzujúcich vplyvov kultúry na pravé vyjadrenie viery.

Aby sme mohli vidieť, ako môže antropológia poskytnúť túto pomoc, je nevyhnutné porozumieť, čo antropológia je a ako funguje. Nasledujúci, relatívne dlhý odsek prednášky, poskytuje toto potrebné pozadie.

Antropológický prístup: Spôsob nazerania

Hoci antropológiu ľudia asi najlepšie poznajú vďaka jej opisom exotických ľudí a národov vo vzdialených krajinách, najužitečnejšie je nechápať antropológiu ako istý súbor poznania, ale skôr ako perspektívu – spôsob nazerania. Antropológia je humanitnou vedou, ktorá sa venuje empirickému štúdiu ľudskej kultúry. Jej základným záujmom sú kultúry (to jest unikátne zbierky myšlienok a typov správania, ktoré odlišujú jednu skupinu od druhej) a kultúrne procesy (vysvetľovanie kultúrnych rozdielov a podobností a kultúrnych zmien).

Jednou z dôležitých dimenzií kultúry je náboženstvo. Antropológia má bohatú históriu analýzy náboženstva. Náboženstvo je všeobecne chápané ako oblasť nadprirodzeného, oblasť viery. Ako také je ne-empirické a preto je mimo rámca vedeckého skúmania. Avšak v každom náboženstve je aj ľudská, sociálna, materiálna a preto empirická dimenzia. Je to práve táto ľudská dimenzia, ktorá je centrom záujmu antropológie náboženstva. Uvažovanie nad ľudskou dimenziou náboženstva môže priniesť nový pohľad do chápania náboženského vyjadrenia tých druhých ale aj nás samých. Takéto nazeranie na ľudské aspekty náboženstva je často pre ľudí tej ktorej viery náročné. Ako veriaci sme prirodzene náchylní hodnotiť náboženstvá podľa ich názorov a doktrín. Antropológ sa na druhej strane zameriava na to, čo ľudia *robia* so svojim náboženstvom a nie primárne na to, čo veria.

Antropológia je spôsob nazerania a chápania ľudí. Antropológ je presvedčený, že najlepší spôsob, ako pochopiť jednotlivca, je vidieť ho alebo ju v kontexte – ľudské ja v kontexte kultúry a spoločnosti. Aby sme mohli správnym spôsobom vnímať príspevok antropológov pre pochopenie náboženstva, bolo by užitočné najskôr postaviť antropológický prístup do kontrastu s inými populárnymi prístupmi, ktoré sa často mylne pokladajú za antropológické.

Populárne prístupy k “iným” náboženstvám

Zvyčajné počiatkové hodnotenie iných náboženstiev sa netýka ich ľudskej, sociálnej a materiálnej dimenzie, ale skôr ich ontologickej autenticity – inými slovami povedané, ich *konečnej pravdy*. Pravdivosť je samozrejme otázkou základného významu, ale neexistujú k nej žiadne skratky. Môžeme klasifikovať dva základné, vždy znovu sa vynárajúce pokusy o skratky, ktoré som identifikoval ako *fundamentalizmus* a *subjektivismus*.

Fundamentalistický prístup.

Tí, ktorí zastávajú fundamentalistický prístup, budú zmenšovať alebo popierať autenticnosť akéhokoľvek náboženského vyjadrenia, ktoré sa odlišuje od ich vlastného. Fundamentalista sa na náboženskú rôznorodosť bude pozeráť asi takýmto spôsobom: „moje náboženstvo je správne, tvoje je nesprávne; moja posvätná cesta (alebo kniha, učiteľ, vízia, či činy...) je pravá, tvoja je falošná; tvoje náboženstvo je porušené a preto je menej hodnotné ako to moje.“ Tento fundamentalistický prístup je pravdepodobne najbežnejší spôsob vysporiadania sa s náboženskými odlišnosťami (príjajme historicky). Dané výroky môžu človeku, ktorý ich deklaruje, poskytnúť určitý dojem bezpečia. Nedovoľujú však nijaký poctivý dialóg ani žiadne zmysluplné porozumenie medzi ľuďmi rôznych tradícií viery (alebo denominácií). Z perspektívy fundamentalizmu v skutočnosti existuje len malá motivácia pre pochopenie ostatných náboženských pohľadov (okrem tej, ako môžu patológovia zaujímať patogény s cieľom ich zničenia). Náboženstvá, iné ako naše vlastné, sú vnímané ako falošné, porušené, ako „diablovo dielo,“ alebo nejakým iným spôsobom menejcenné, či neautentické. Vo svojich extrémnejších formách takýto fundamentalistický prístup produkuje šovinizmus a aroganciu, ktoré môžu vyústiť do antagonizmu alebo násilia. Tieto dôsledky sa stávajú mimoriadne páličivými vtedy, keď sa človek ocitne na druhej strane náboženského plota („je len jedno pravé náboženstvo a ja som bol požehnaný v tom, že som sa v ňom narodil – ale ty si nebol“) a keď je násilne prinútený podriaďiť sa danému cudziemu náboženstvu.

Subjektivistický prístup.

Kým fundamentalistický prístup má tendenciu vidieť len jedno náboženstvo ako pravdivé (náboženstvo tej osoby, ktorá danú pozíciu zastáva), subjektivistický prístup prijíma za platné a autentické všetky náboženské vyjadrenia (aj keď si vzájomne protirečia). Človek, zastávajúci tento prístup, si rôznosť náboženstiev vysvetlí takto: „Všetky náboženstvá sú rovnako platnými cestami k Bohu; kto môže povedať, ktoré náboženstvo je pravé a ktoré nie je; to nikdy nemôžeme vedieť.“ Náboženská prax je vnímaná ako záležitosť subjektívnej – osobnej alebo skupinovej – preferencie a zvyku. Všetky otázky ohľadom pravdy a platnosti sa rozpúšťajú v zmesi subjektivity a názoru. Interakcie s ľuďmi z iných tradícií viery sa preto vyznačujú tolerantným prijatím (bez ohľadu na to, aká bizarná sa daná tradícia môže zdať). Tolerancia sa samozrejme rýchlo stáva ľahostajnosťou: interakcii a komunikácii sa zväčša vyhýba, lebo sa to pokladá za vyhnutie sa konfliktom. Tento prístup odmieta brať vážne protirečenia a odlišné doktríny, ktoré rôzne náboženstvá zastávajú. Aj tento subjektivistický prístup, podobne ako fundamentalistický, robí málo pre napomáhanie porozumenia medzi ľuďmi z úplne odlišných náboženských tradícií.

Ani jeden z týchto prístupov nie je príliš užitočný v snahe prehĺbiť porozumenie v otázke náboženskej pravdivosti a diverzity. Antropológ neprijíma ani fundamentalistický ani subjektivistický prístup.

Relativistický prístup.

Existuje aj iný, lepší prístup. Je to prístup, ktorý sa nerodí tak ľahko ako fundamentalistický alebo subjektivistický prístup, avšak umožňuje zmysluplný dialóg a porozumenie. Môžeme ho identifikovať ako relativistický prístup. Antropológovia vynikajú práve v tomto prístupe.

Po prvom počutí budú mnohí predpokladať, že „relatívny“ znie ako subjektivismus (ako to ľudia bežne hovoria: „všetko je relatívne...“), ale tento pojem je v danom prípade použitý vo svojom viac doslovnom význame – „relatio“ – vzťah, blízkosť, návaznosť. Náboženstvo nestojí v spoločnosti osamotené – náboženstvo má vzťah doslova ku všetkým aspektom danej skupiny: jej spoločenským ustanoveniam, ekonomike, zákonom, politike, ... – inými slovami povedané, má vzťah ku konkrétnym dejinám spoločnosti. Náboženstvu z tejto antropologickej perspektívy rozumieme vtedy, keď spoznáme, akú úlohu náboženstvo hrá v rámci určitej kultúrnej a spoločenskej tradície a keď vysvetlíme, v akom vzťahu je náboženstvo k ostatným aspektom danej skupiny, ktorá onú náboženskú tradíciu zachováva. Toto je relativistický prístup.

Relativistický prístup sa vyhýba bažinám ontologického argumentovania tým, že prijíma fenomenologický prístup – náboženstvá *sú*. A preto sú fungujúcimi, autentickými vyjadreniami *niečoho*. Otázky absolútnej, konečnej pravdy sú odsunuté do úzadia, aby sa vytvoril priestor pre prístup, ktorý sa pozerá na to, čo sa v skutočnosti v tomto svete deje. To neznamená, že pravdivosť je nedôležitá, práve naopak. Avšak pravdivosť je otázka, ktorej sa možno venovať až po tom, ako boli adekvátne vysvetlené empirické dimenzie.

Antropológia náboženstva: Nástroj pre porozumenie

Náboženstvo je z pohľadu antropológie produktom kultúry, spoločnosti a dejín. Náboženstvo je vo vzájomnom vzťahu so všetkými aspektmi danej skupiny. Náboženstvá slúžia pozemským potrebám, ako pre jednotlivcov, tak aj pre skupiny. Náboženstvá slúžia mnohorakými funkciami v rámci danej skupiny ale aj medzi skupinami navzájom. Náboženské, či cirkevné organizácie reflektujú spoločenskú klímu, v ktorej sa nachádzajú. Náboženstvo je ľudským

produktom (ale nemusí byť nevyhnutne *len* ľudským produktom, o čom budem hovoriť neskôr).

Náboženstvo teda nie je niečo ako „prídavné zariadenie“, ktoré je istým spôsobom napojené na spoločnosť. Náboženstvo je esenciálnym aspektom danej skupiny/spoločnosti. Misionári a všetci tí, ktorí komunikujú evanjelium, si nesmú myslieť, že môžu jednoducho nahradiť jednu zložku (napríklad pohanské náboženstvo) za inú (kresťanstvo). Náboženstvo, aj keby sa jednalo o ontologicky *falošné* náboženstvo, je úplne integrované v rámci domáceho kultúrneho systému.

Vezmime do úvahy napríklad Ameriku. Hoci sme hrdí na oddelenie cirkvi a štátu, náboženstvo je napriek tomu vmiešané v našom životnom štýle – našich sviatkoch, jazyku, peniazoch, v našej politickej rétorike, našich hodnotách – všetko toto má v sebe náboženský (a to zväčša kresťanský) aspekt. Vzájomnosť tohto vzťahu je evidentná – naša kapitalistická ekonomická orientácia sa votrela do našich cirkví: často posudzujeme úspech podľa toho, aké nádherné máme budovy a aké prepracované sú naše programy. Americkí kresťania majú akúsi „nákupnú mentalitu“, keď si vyberajú, do akého zboru budú patriť, ako keby sa jednalo o akúkoľvek inú komoditu. Vyberáme si spomedzi nespočetného množstva rôznych denominácií. Cirkvi musia robiť „marketing“ a ponúknuť „produkt“, ktorý pritiahne „zákazníkov“. Nádherné budovy a zamerané programy si vyžadujú stály tok peňazí a cirkevné zbory medzi sebou súťažia o doláre svojich zákazníkov. Služby Božie v sebe často obsahujú zábavnú zložku, aby pritiahli „kupujúcich“. Takéto „cirkevné nakupovanie“ núti vedenie cirkví ponúkať „produkt“, ktorý si „konzumenti kúpia“. Tento posun spôsobil, že vedúci cirkví a cirkevných zborov sa dostali do zložitej pozície, v ktorej sú tlačení prispôbiť sa spoločenským štandardom a očakávaniam namiesto toho, aby oni sami tieto štandardy formovali.

Hoci sa spočiatku môže zdať, že náboženstvá sa akoby „objavia z čistého neba“, okamžite sú integrované do určitého socio-kultúrneho kontextu: sú aplikované v životoch konkrétnych jednotlivcov so špecifickými životnými príbehmi a minulosťou; ich dogmy (učenie) sú komunikované špecifickým jazykom, s použitím metafor, ktoré sú citlivé na daný kontext; ich pravidlá pre život budú obsahovať špecifické usporiadanie vzťahov a konkrétny model politického spravovania. Relativistický prístup predpokladá, že náboženstvo obsahuje silný vplyv toho ľudského, ktoré je poznateľné a empirické a často fungujúce na materiálnej báze. Keď pochopíme tieto ľudské elementy, potom snáď môžeme pochopiť zaujímavejšie otázky – otázky pravdy a platnosti. Tu sú niektoré otázky, ktoré sa antropológovia pýtajú: Aké sú spoločenské štruktúry tejto skupiny a ako sa to odráža v ich náboženskom vyjadrení? Kto kontroluje potrebné zdroje a ako dané náboženstvo obhajuje a vysvetľuje túto kontrolu? Ako vysvetľuje dané náboženstvo svetový poriadok, usporiadanie tohto sveta? Nájdu sa v danom náboženstve rozdiely medzi ľuďmi z rozličných ekonomických tried? Vtedy, keď sú tieto otázky zodpovedané, pribierajú otázky ohľadom univerzálnej pravdy a platnosti novú dimenziu.

Tento relativistický prístup sa môže javiť ako prepracovanejšia forma subjektivismu (skôr kultúrneho ako individuálneho subjektivismu), ale nie je ňou. Kultúrne črty a vlastnosti nie sú výsledkom subjektívnej preferencie, a to ani individuálnej, ani skupinovej. Každá črta a vlastnosť musí byť vnímaná vo svojom kontextuálnom vzťahu so všetkými ostatnými črtami a vlastnosťami. Týmto spôsobom sa prostredníctvom odhalenia vzájomných vzťahov dá pochopiť celý systém. Relativizmus je preto vo svojej podstate nástrojom pre porozumenie. Nie je hodnotovým stanoviskom ani hodnotením. Relativistický prístup nesmie byť vnímaný ako základ pre úsudky, morálku alebo teológiu. Tieto musia prísť odinakiaľ. Relativizmus je prostriedkom na vysvetlenie mnohých elementov v rámci náboženských tradícií, tých, ktoré sú ľudskými produktami, reakciami podmienenými konkrétnym historickým kontextom. Relativizmus vysvetľuje komplikovanú sieť humanity (ľudskosti), ktorá je vpradená do náboženského vyjadrenia. Antropológia ako taká preto poskytuje veľmi užitočný nástroj pre pochopenie akéhokoľvek náboženského vyjadrenia. Áno, jedná sa o užitočný nástroj, ale zďaleka nie úplný.

Antropológia náboženstva nie je ponímaná ako úplné pochopenie náboženstva – a ako by aj mohla, keď presvedčenia viery a učenie sú antropológiu sotva skúmané? Jej úlohou je odhaliť, akým spôsobom je dané náboženstvo súčasťou širšieho kultúrneho systému. Robí tak analýzou a vysvetlením kultúrnych a spoločenských síl a faktorov, ktoré ovplyvňujú náboženské vyjadrenie. Pre človeka prinášajúceho zvesť evanjelia, ktorá danú kultúru nevyhnutne ovplyvní, je veľmi užitočné takéto pochopenie mať.

Relativizmus ako zrkadlo: **Aplikovanie nástrojov antropológie na nás samých**

Ako kresťan verím, že existuje náboženské chápanie, ktoré niektorí z nás majú a ktoré iní nemajú. Toto chápanie nám bolo zjavené/odhalené. To, čo vieme a poznáme, je evanjelium Ježiša Krista. Evanjelium je zvesť o tom, že Boh v skutočnosti hľadá *nás*. Je to Boh, ktorý túži mať s nami vzťah a je iniciátorom tohto vzťahu. Táto zvesť poukazuje na Božiu lásku, ktorá sa manifestovala a vtelila v osobe Ježiša Krista – láska, ktorá dovedla Krista na kríž, aby sa stala zadosťučinením za náš hriech a obnovila porušený vzťah medzi Bohom a ľudstvom.

Ako antropológ vnímam náboženstvá ako ľudské inštitúcie, kultúrne a historicky podmienené. To platí dokonca aj pre moje vlastné náboženstvo. Skrze Slovo Božie sa dozvedáme, že Boh chce byť poznaný, že Boh iniciuje vzťah s nami. Ako kresťanský antropológ chápem, že keď k nám Boh prichádza skrze svoje Slovo, robí tak v *jazyku*, ktorému rozumieme. Boh k nám prichádza tam, kde sa nachádzame (tým nechcem povedať, že tam aj ostaneme, alebo že Boh chce, aby sme tam ostali). Jazyk Božieho Slova je jazykom našej kultúry. Miesta, kde sa konkrétne nachádzame, sú oblasťami pre Božie konanie v našich životoch. Naše životy s kontextovo špecifickými hriechmi, potrebami, nádejami a prázdnotou

sú miestami Božieho milosrdenstva. Naše inštitúcie, naše sociálne a spoločenské štruktúry, naše ekonomiky sú konkrétnou arénou našich hriechov, potrieb, nádejí a našej prázdnoty. Toto sú oblasti Božieho konania v našich životoch.

Tie situácie, do ktorých vstupuje evanjelium, sa líšia v čase a priestore. Jednotlivci, kultúry a spoločnosti čelia rôznym situáciám a Božia láska Kristu slúži týmto ľuďom v ich situáciách. Nie je teda logické, že tieto rozličné situácie, so svojimi rozličnými náhodnými udalosťami, prinesú rozličné reakcie? Reakcia na evanjelium istotne korešponduje s danými situáciami. Evanjelium je univerzálne, ale reakcie naň sú vyjadrené v rozličných kontextoch rôznymi spôsobmi. Všetky náboženstvá, vrátane nášho, sú kultúrne vhodnými vyjadreniami.

Skúsme uvažovať o analógii, v rámci ktorej nám posluži rastlina kukurice. Existujú tisíce rôznych odrôd kukurice, z ktorých každá bola vyvinutá pre špecifickú potrebu: niektoré sú odolné voči suchu, iné vyžadujú kratšiu sezónu pre svoj rast a zas iným sa dar v kyslejšej pôde, atď. Každá z týchto odrôd ostáva naďalej kukuricou – tá istá podstata a predsa adaptovaná na podmienky daného regiónu. Každá bola starostlivo kultivovaná kvôli adaptácii na vonkajšie prostredie, hoci si zároveň uchováva svoju integritu ako rastlina kukurice. Kukurica okrem toho musí aj niekde rásť. Nerastie, pokiaľ nie je zasadená. Semeno musí byť niekde umiestnené. Neexistuje žiadna „kukurica“, ktorá by bola vyňatá z reality a ktorá by existovala takpovediac nikde. Podobným spôsobom budú aj reakcie na evanjelium nevyhnutne rôzne, keďže budú vyrastať v špecifickom kultúrnom kontexte a v konkrétnom spoločenskom prostredí.

Jeden z dôsledkov relativistického prístupu je uznanie, že dokonca aj *moja* náboženská tradícia je situačnou odpoveďou/reakciou. Sú do nej vložené hodnoty, myšlienky a činy, ktoré sú zamiešané do mojej súčasnej situácie. Toto môže byť pre niekoho tvrdým orieškom, keď si človek uvedomí, že mnohé z vecí, ktoré má rád a váži si vo svojom vyjadrení viery, sú kultúrne podmienené a nie sú to univerzálne pravdy.

Ak by sme mali použiť inú analógiu, každý z nás hovorí *nejakým* jazykom. Každý z nás hovoril pred tým, ako sme si uvedomili, že hovoríme *nejakým konkrétnym* jazykom (jedným z tisícich možných). Bolo to len po tom, čo som bol konfrontovaný s niekým, kto hovoril *nejakým cudzím* jazykom, kedy som si uvedomil, že hovorím *nejakým* jazykom. Čoskoro potom som z toho vyvodil správny záver, že môj vlastný jazyk je v inej krajine „cudzí“. Podobným spôsobom si často neuvedomujeme, že „máme kultúru“, kým nie sme konfrontovaní s celkom odlišnou kultúrou. Keď si konečne uvedomíme, že *nejakú* kultúru máme, vtedy si dokážeme predstaviť, akí zvláštni sa *my* musíme javiť ľuďom, ktorí nezdediajú našu kultúru. Na povrch sa zrazu dostávajú predpoklady, ktorých sme si neboli vedomí, aj keď sme ich zastávali. Vtedy môžeme vidieť, že náš „zdravý rozum“, ktorý nie je totožný s ich ponímaním, je vlastne „zdravý“ iba medzi nami. Vtedy si začíname uvedomovať, že aj *my* sme produktmi určitých kultúrnych predsudkov.

Tie aspekty môjho náboženstva, ktoré sú kultúrne špecifické, nemusia sprevádzať moje evanjelizačné úsilie. Mnohé z nich sú vskutku bezvýznamné mimo rámca našich súčasných a miestnych situácií. Ak sme slepí voči kultúrnej špecifickosti a snažíme sa zovšeobecňovať naše individuálne vyjadrenie, môžeme sa dostať do problémov. Našou úlohou je hlásať evanjelium.

To, čo *my* kresťania máme, je zvesť o Božej zachraňujúcej milosti skrze Jeho Syna Ježiša Krista. Našou úlohou nie je meniť kultúry a tradície. Našou úlohou je komunikovať zvesť evanjelia ľuďom vo svete, čím vytvoríme priestor na kultúrne citlivé reakcie. Robíme tak vo viere (v kontinuite s historickou cirkvou), že jedine v Kristovi nájdeme jednotlivci a skupiny svoju integritu a naplnenie.

Pohl'ad do zrkadla: Kresťanská rôznorodosť

Okamžite aplikovateľný dôsledok pre tento zrkadlový efekt, ktorý môže antropológia poskytnúť, sa týka predmetu kresťanskej rôznorodosti (napr. v štýloch bohoslužieb, meniace sa teologické stanoviská, či dokonca samotný denominacionalizmus). Konkrétne otázky, v ktorých existuje nesúhlas alebo polemika, sú samozrejme komplexné a zložité, ale naše chápanie týchto otázok musí dať priestor pre to ľudské ako aj pre to božské. Môže sa stať, že nechtiac formulujeme určitú otázku v teologických termínoch, keď by sa pritom dala lepšie pochopiť prostredníctvom kultúrnych pojmov.

Naše cirkvi sú zhromaždeniami ľudí, ktorí zakúsili Božiu milosť, ktorí sa zhromaždili, aby uctievali Boha a slúžili Mu, aby sa podieľali na vykúpení sveta. Ale popri tom, že naše cirkvi sú Telom Kristovým, sú naše miestne zbory tiež ľudskými organizáciami a inštitúciami, ktoré sú vytvorené a udržiavané ľuďmi. Ľudia si vyberajú farbu, ktorú použijú pre bohoslužobné chrámy; ľudia si volia predsedov synody a biskupov, ktorí sa uchádzajú o tieto úrady; cirkevníci prijímajú rozhodnutia o tom, koľko peňazí sa investuje do misie; ľudia vymýšľajú a zachovávajú tradície; členovia zborov tvoria rozpočty, zbierajú dary a píšú šeky. Naše cirkevné zbory sú založené a udržiavané ako reakcia na Božiu aktivitu – a tieto reakcie na Božie konanie sú rôzne, špecifické podľa kontextu. Dovoľte mi, aby som vám predstavil jeden príklad, ktorý je pre nás veľmi blízky.

Jedna tretina populácie ľudí na svete sú kresťania. Z tejto jednej tretiny sú 3% luteráni. Ale dokonca ani tých 59 miliónov luteránov, čo je asi jedno percento svetovej populácie, nereprezentuje jednotný celok. Luteráni vo svete patria do približne 250 rôznych cirkevných organizácií, z ktorých 21 sa nachádza v samotných Spojených Štátoch. Každá z týchto cirkví má svoju racionálne, empirické dejiny. Každá z týchto cirkví môže byť chápaná v zmysle jej „vzťahu“ k ostatným faktorom, výnimočným pre jej situáciu (ako napríklad národnosť, etnikum, jazyk, geografické umiestnenie, politická klíma, atď.).

Podobne môžeme povedať, že každá kultúrna tradícia, každý historický kontext a snáď aj každý jednotlivec

reaguje na Božiu lásku odlišným spôsobom. Napríklad luteránske cirkvi na východe prijali vzhľadom na komunistickú minulosť svojich krajín trochu viac socialistickú organizáciu a spôsob fungovania: zdôrazňované sú spoločné konanie a skupinová zodpovednosť. Luteránska cirkev na západe (najmä USA) na druhej strane zdôrazňuje individuálnu spásu a zodpovednosť. Aj východné aj západné luteránske cirkvi reflektujú určité miestne predsudky. Ak hovoríme len sami so sebou, veľmi ťažko sa nám podarí identifikovať kresťanské univerzálne hodnoty.

Našou primárnou úlohou, ako cirkvi na tejto zemi, je hlásať celému svetu zvesť o kríži – že Boh sa stal človekom a prebýval medzi nami. Nemali by kresťania v Amerike byť zhrození z toho, že nedeľňajšie rána bývajú najviac rasovo segregované hodiny celého týždňa? Podľa poslednej správy Amerického náboženského identifikačného prieskumu sú luteránske cirkvi rasovo najmenej zmiešanou denomináciou v Spojených Štátoch. Musíme z toho preto urobiť buď taký záver, že Duch Svätý dáva prednosť konaniu medzi určitými rasami na úkor iných rás, alebo že v našich cirkvách sa odohráva niečo, čo má skôr *spoločenský*, ako *duchovný* charakter.

Diskusia a aplikácie

Existujú tri hlavné spôsoby, ktorými môže byť antropologické chápanie užitočné pre kresťanských misionárov a služobníkov (farárov): zlepšuje to naše chápanie jednotlivcov; umožňuje nám to odhaliť systém, do ktorého je jednotlivec umiestnený; a môže nám poslúžiť ako zrkadlo, v ktorom človek môže uvidieť vplyvy svojej vlastnej kultúry vo svojom vyjadrení viery. Keď použijeme zrkadlo relatívneho chápania, umožní nám to začať skúmať to, ako naše vlastné kultúrne dedičstvo vložilo svoje neviditeľné prsty do nášho vyjadrenia viery. Práve vtedy môžeme opatrne a pomaly rozmotáť a oddeliť našu univerzálnu vieru od špecifickej kultúry bez toho, aby sme zničili jedno alebo druhé.

Boh určite koná v každej generácii a v každej kultúrnej a sociálnej skupine. Božia aktivita a zámer, rovnako ako aj ľudský hlad po Bohu je evidentný na každom mieste a v každom čase. Musíme si neustále pripomínať, že ten Ježiš, ktorého poznáme a ktorého chceme zvestovať druhým je väčší ako naše chápanie jeho a že on hľadá tých druhých presne tak, ako milujúco hľadal nás. Musíme si byť vedomí, že tí cudzí druhí majú životné skúsenosti rovnako platné, ako sú tie naše a že v nich Boží Duch tajuplným spôsobom tvorí vieru tak, ako ju tvorí v nás.

Áno, máme pravdu evanjelia, ale ostáva zároveň produktom našej kultúry. Je možné, že naše chápanie a vyjadrenie toho evanjelia nie je celkom čisté. Táto skutočnosť nám pripomína, že potrebujeme kontrolovať svoju sebaistotu, pretože si uvedomujeme neúplnosť svojho chápania. Uznávam, že tu existuje silný paradox: vyjadrenie viery je kultúrne podmienené, zatiaľ čo Kristovo evanjelium kultúru zároveň presahuje. Ako cirkev na tejto zemi by sme mali prijať toto vnútorné napätie, uznávajúc tak dynamickosť reakcií na dielo Svätého Ducha. Antropologické chápanie snáď môže teológom pomôcť pri odpovedaní na niektoré z týchto otázok.